

Llengua Cat., amb els exemples: «un bacallar de fust de tener cresols» (any 1400), i «un bacalar de fust» (1368), i que potser hem d'associar amb *bacallar* (BATXILLER).

DERIV.: *Bacallaner*, -a 'venedor de bacallà'; *bacallaneria* 'botiga on es ven bacallà', *bacallaneres*, f. pl. 'recipient on es posa el bacallà en remull'.

¹ «Trenta y sis pessés de *bacallas* de alba, que i ha vuytanta y sis *bacallas*, que a raho de dotse sous *bacallà* valen 43 ducats 12 reals» (doc. 1640, *AlcM*).

² MGadea, que era alcoià, empra normalment *bacallar* en la seva *T. del Ge* 1, 28, 31, però al vol. II, p. 136, l'*abaejo* o *bacallar*; usa la locució *tallar el bacallar* en el sentit de ser important, vol. I, 228.

Bacallar, cat. ant. 'home vil' i *bacallaria*, V. *Batxiller*

BACÍ, 'plat de metall fondo per posar-hi aigua', 'el que usaven els barbers', 'orinal, gibrelleta', etc., junt amb cast. *bacin* id., prové del ll. tardà *BACCHINON*,¹ d'origen incert, i que està emparentat amb altres mots del llatí tardà, com *baccaea*, *bacar* i el cast. *bacia* (veg. *DCEC* I, 360, i *DECH*). □ 1.^a doc.: Lull, *Blanq.*,² 58.2 (ca. 1284); Eiximenis, *Terç*, cap. 94; *Dones* (veg. prosificació iv).

Està ben documentat en català antic: segons els exemples repetits en *Ordinacions per a oficials* de Pere el Cerimoniós, l'inventari d'Alfons el Magnànim, del *Tirant* (*DAG.*, *DBal.*) servia generalment per donar aigua; *baci* de barber apareix en doc. 1345 de Mall., el 1346 segons *DAG.*, i en un doc. de 1472 de Barc. (*DAG.*), com a 'orinal' en el S. xv (segons *DAG.*, sense donar ex.) i en doc. de 1539 de Mall.; *baci* per recollir diners d'almoïna a les esglésies, ja en el *Sermó del bisbetó* (S. xiv o xv), en *Tirant* (*DAG.*), i com a 'institució destinada a replegar diners' el 1427 i 1517 i el 1600 (veg. *baciner* infra); *baci* designant 'un instrument de música popular' en doc. de 1409, i tenim en J. Esteve, *Lib. Eleg.*, r. 6 «sonar *bacins*...»;² en el territori de l'extrem nord, a Rosselló i Cerdanya francesa el sentit de *baci* coincideix amb el fr. *bassin* 'bassa'; en el sentit de 'safareig' fou usat per Saisset, *Catalanades*, p. 249,³ i s'usa com a 'safareig, rentador' (Sta. Coloma de Tuïr; Sta. Maria de la Mar), 'bassa, gran dipòsit' (Trullars), 'resclosa per repartir les aigües' (Eina), i a Llo *baci* és una font per banyar-s'hi; a la zona de Pallars significa 'vall, conca' (Tavascan), i a Eresué (V. de Benasc) *bacin* és 'bassa' (1965).

DERIV.: *Bacina* 'safata, plata, de metall, per a diversos usos, per portar aigua o confits o per demanar almoïna a les esglésies', etc. (exs. antics des de 1370 en Ag. i Bal.); per a l'ús dels barbers amb una massa semicircular (ex. en doc. de la segona meitat del S. xv localitzat per *AlcM* i usat a Ripoll, Empordà i diversos punts del territori occidental i a Mallorca; «sis *bacines* foradades de coure» en un invent. de monedria valenciana de 1459, *BDC* xxiv, 123, 124.

Baciner, *baciner*, 'persona que va amb un *baci* o *bacina* a captar per un sant, per una església' exemple de 1475, i d'un altre text del xv en *AlcM*; notem a més: «En Pera Tiana, sastra, l'any present *basiner* del *basi* del cos preciós de la iglésia de Cappellades» (doc. de c. 1600, *BABL* III, 44); «pera adjutori desta santa capella se arbitra, y dispose cada hu en ses Iglésies un *Baciner*, demanant...», doc. de 1672, Vergés Paulí, *Espurnes llar* v, 184.

Bacinet, 'gibrelleta de metall' (en un document de 1517 de Mallorca, en *AlcM*); 'peça d'armadura que cobria el cap' (exemples en Desclot, c. 1285; *AlcM* en Eiximenis, *Dotzèn del Crestià*, c. 217, Joan Esteve, *Tirant*, en *DAG.*; Eiximenis, *Regiment*, en *DBal.*); *bacinet* 'home d'armes guarnit de capell de ferro, però no d'armadura completa' (exs. en 1392, 1397, *AlcM*; un altre de 1397 en *DAG.*, i de *Tirant*, en *DAG.*); notem que en castellà *bacinete* 'peça d'armadura' apareix a mitjan S. xiv i deuria venir del català o l'occità (documentat en aquest darrer també en el S. XIII).⁴ *Bacinet*, com una peça d'armadura, sense especificar, es dona en *DAG.*, i com una mesura de grans i llegums, sentit a Tossa (1931).

Bacinada 'contingut d'una *bacina*'; 'la immundícia tirada del *baci*' (Belv.); 'disbarat, bestiesa', que és d'ús colloquial (*DFa.*). *Embacinat*, ant. 'enganyar algú valent-se de la seva inexperiència' (exs. de B. Metge, Eiximenis, *Corbatxo*, en *DAG.* i *AlcM*).⁵ J. G.

¹ Fou emprat per Gregori de Tours (*REW*, 866). —

² Notem que Fabra com a usual del seu temps dona només 'plat usat pels barbers', 'orinal' i 'gibrelleta'. —

³ *AlcM* dona un altre ex. del mateix autor: «Din d'aquey *bassi* ouen l'ayga ressaltabe», *Historis y Coumedi*, 5; indica a més a més que com a 'conca on cau l'aigua que raja d'una font' s'usa, a més de Rosselló, a St. Mateu del Maestrat i Alcoi; convé comprovar si en aquests dos pobles no es tracta més aviat de *bassi*. —⁴ Amb aquest motiu notem que una altra peça de l'armadura del cavaller, el cast. *cuja*, també ve del català (*DCEC* I, 978.59). —

⁵ Un exemple d'*embacinat*, tret del *Libre de les Dones* d'Eiximenis, fou donat per Balari sota *basinar* amb mala separació: «alguns fan qüestió si los aiustats per matrimoni per vigor de aquesta fe promesa son obliguats que no s'enguanen la un al altre ne's diguen falçes ne s'embassinen ne's fasçen del cel paella» (cap. 62).

BACIL, pres del ll. *bacillum* 'bastonet'. □ 1.^a doc.: c. 1900.

Introduït a totes les llengües europees a la fi del S. XIX. En llatí *bacillum* és un diminutiu de forma arcaica derivat de *baculum* 'bastó' (*BACUL*). *Bactèria* [fi S. XIX] és un mot de sentit semblant, i d'origen paral·lel, pres del gr. *βακτηρία* 'bastó' (també *βακτηριον*, dim. de *βάκτρον*): aquest i *baculum* són mots de procedència indoeuropea fraterna; cf. també *IMBÈCIL*.

DERIV.: *Bacillar* adj. *Bacterial*; *bacteriosi*; *bacteroïde*.